

KULCSKÉRDÉSEK AZ IND FILOZÓFIÁBAN

Beszámoló Ruzsa Ferenc akadémiai doktori értekezésének vitájáról

SZEGEDI MÓNIKA

Ruzsa Ferenc filozófus, indológus „*Key issues in Indian philosophy*” címmel, angol nyelven nyújtotta be értekezését a *Magyar Tudományos Akadémia doktora* címre. A nyilvános vita 2017. április 27-én az MTA Székházában zajlott le. Az esemény kapcsán termékeny szakmai diskurzus bontakozott ki, amely ráirányította a figyelmet olyan kérdésekre, amelyekről eddig azt hittük, az általánosan elfogadott álláspontot nem lehet megkérdőjelezni.

Ruzsa Ferenc nemzetközi szinten elismert kutatói munkássága rendkívül szerteágazó. Örvendetes, hogy eredményeivel a hazai vallástudományt is gyarapítja: több tucat idevágó cikke jelent meg. Oktatói tevékenysége mellett a *Vallástudományi Szemle* szerkesztőbizottságának tagjaként tevékenyen részt vesz a tudományos ismeretek közzétételében is. A következőkben az akadémiai doktori vita alkalmából bemutatjuk tudós kollégánk eddigi pályafutását és az értekezésben foglalt eredményeit.

Ruzsa Ferenc 1982-ben diplomázott kitüntetéssel az ELTE filozófia-indológia szakán. Három évig tudományos továbbképzési ösztöndíjas volt, majd számítógépes programozó lett. 1993 óta tanít az ELTE Bölcsészettudományi Karának Ókori és Középkori Filozófia Tanszékén, 1998-tól egyetemi docensként (a megjelenés idején egyetemi tanári kinevezése folyamatban). 2009-ig A Tan Kapuja Buddhista Főiskolán is oktatott főiskolai tanárként, volt tanszékvezető és két évig az intézmény rektora is. Vendégtanár volt a szegedi József Attila Tudományegyetemen, a Zsigmond Király Főiskolán, a Hamburgi Egyetemen és a Central European University-n. 1995-ben lett a filozófiai tudomány kandidátusa, *A számbavétel versei: Íśvara-kṛṣṇa filozófiája* című értekezésével. 2016-ban habilitált az ELTE-n filozófiai tudományokból, *Látnokok, szerzetesek, bráhminok: Tanulmányok az ind filozófia- és vallástörténet köréből* című művével. Elnyerte a Széchenyi Professzori, majd a Széchenyi István Ösztöndíjat; hét jelentősebb OTKA kutatásban vett részt, az egyikben témavezetőként. Különbféle szakmai bizottságoknak, közte Magyar Akkreditációs Bizottság Hit- és Vallástudományok Bizottságának volt tagja, három tudományos folyóirat szerkesztésében vett, illetve vesz részt, tizenegy könyvet lektorált, több szakmai folyóiratnak készít *peer review*-kat. Számos tudományos

konferencián tartott előadást, közte tizenhárom nemzetközi konferencián angolul. Ezen felül tizennégy nemzetközi tanulmányúton, illetve műhelytalálkozón vett részt. Több mint hatvan tudományos írása, melyek harmada angol nyelvű, tudományos folyóiratokban és tanulmánykötetekben látott napvilágot; két saját könyve is megjelent.

Magyarországon tudományos igénnyel korábban nem tanulmányozták az indiai filozófiák történetét, az egyetemi oktatásból is teljességgel hiányzott. Ruzsa Ferenc egyetemista kora óta ezzel a területtel foglalkozik elsősorban, e témakörből kandidált és habilitált. Az ind és a buddhista filozófia oktatását az ELTE-n meghonosította, tíz éve a doktori képzésben is, így mostanra már iskolateremtőnek tekinthető. Munkásságát nemzetközileg elismerik, leginkább a szánkhja filozófia körében. Néhány alapvető szöveget magyarra fordított és elemzett (*Szánkhja-káriká*, Szadánanda: *Védánta-szára*, Sankara: *Brahma-szútra kommentár*, szutták a páli kánonból, *Sunahsépa-legenda*). Elkészítette Csandránanda *Vaisésika-szútra kommentárjának* kritikai kiadását az összes ismert kézirat alapján. Jelentősebb eredményei: az ind filozófia eredetének újszerű elmélete; Parmenidész és az upanisadok kapcsolatának bizonyítása; a buddhizmus védikus tradíciók kívül állásának megmutatása; a korai ind logika induktív jellegének feltárása; Dinnága univerzálé-elméletének értelmezése; a klasszikus szánkhja filozófiai és történeti elemzése; a njája (hindu logikai-ismeretelméleti) iskola istenérveinek rekonstrukciója; a buddhista idealizmus filozófiai alapszövegének, Vasubandhu *Vinsikájának* rekonstrukciója, kritikai kiadása és elemzése.

Az ind filozófián kívül foglalkozott klasszikus filozófiai érvek – jelesül Parmenidész metafizikájának, Canterbury Szent Anzelm ontológiai istenérvének és Ísvarakrisna szillogizmusának – modern logikai rekonstrukciójával; a hagyományos metafizika lehetőségének bizonyításával az analitikus érveléssel szemben; a vallások közötti tolerancia kérdésével; a jó alkotmány lehetőségével; a dravida és az indoárja nyelvek kölcsönhatásával; egy indoeurópai kozmogóniai mítosz ősiségének vizsgálatával; az Ábrahám–Izsák történet egy ind párhuzamával; továbbá írt modern szemléletű szanszkrit nyelvkönyvet is.

A felsőoktatás mindhárom szintjén tanít. A főbb tárgycsoportok, amelyeket oktat: indiai filozófia, indiai vallások, európai filozófia és klasszikus indiai nyelvek. Tanítványai is rendszeresen publikálnak. Kutatási témáik: Sankara egyik fontos szövege; a görög-ind filozófiai kapcsolatok Plótinosztól Sankaráig; egy tantrikus eredetmítosz puránikus forrása és előképei; a korai buddhizmus filozófiai tanításai; a hindu njája ismeretelméleti-logikai iskola; skolasztikus buddhista filozófia; a buddhista idealizmus.

Ruzsa Ferenc számára fontos, hogy a szaktudományos cikkek mellett tudománynépszerűsítő művekben is megfogalmazza kutatásainak eredményeit, s azokat a tudomány nyilvánosságának eltökélt híveként szabadon hozzáférhetővé

is teszi.¹ Programozói munkája során a problémalátás, a kreatív megoldások, szokatlan, új eljárások keresése jellemezték.² E vonásait és a tapasztalatait kutatóként és oktatóként is kamatoztatja. Nyitott a társadalmi kérdések megvitatására, eszmetörténeti jártasságának és filozófus attitűdjének egyenes következményeképpen elkötelezett békeharcos.

„*Key issues in Indian philosophy*” (Kulcskérdések az ind filozófiában) című disszertációjával Ruzsa Ferenc az indiai eszmetörténet néhány olyan alapvető problémájának tisztázásához kívánt hozzájárulni, amelyek egy összefoglaló értelmezési kísérletet alapozhatnak meg. Az ind filozófiai gondolkodás és a kapcsolódó vallási jelenségek történetét, valamint a lehetséges görög és egyéb indoeurópai párhuzamokat szöveg- és problémacentrikusan vizsgálja. Az ind gondolkodástörténet térben-időben olyan hatalmas kiterjedésű és ehhez képest oly kevés kézzelfogható adatunk van, hogy belső fejlődésére és külső kapcsolataira vonatkozóan is rengeteg a nyitott kérdés. Számos paradigma ingott meg az utóbbi évtizedekben a napvilágra került szövegek, régészeti leletek, illetve a korábban ismert adatok mélyebb elemzése nyomán. A vallás- és filozófiatörténet szempontjából kulcsfontosságú szövegeknek a mai napig nincs kiadása, illetve nem történt meg kritikai vizsgálatuk. E tudománytörténeti előzmények meghatározzák a disszertációban foglalt tanulmányok alapvető célkitűzéseit: a szerző megkísérli feltárni a legkorábbi ismert ind filozófia, az upanisadokban megjelenő monizmus nem-védikus gyökereit; elemezi a görög kapcsolat néhány lehetőségét; megmutatja a különböző iskolák kölcsönhatásait és párhuzamait. A filozófiai kérdéseket nem indológusok számára is értelmezhetően kívánja tárgyalni és az egyetemes filozófiai disputa jelentős résztvevőjeként láttatni.

Elsődleges forrásai eredeti indiai (védikus, szanszkrit és páli nyelvű), illetve görög filozófiai és vallási szövegek (standard kiadások, illetve kéziratok.) A vizsgált szövegek átlagosan kétezer évesek, keletkezésük óta folyamatosan másolták őket – másképp nem maradtak volna fenn. Amit ilyen sokáig megőriz a hagyomány, az nagy jelentőséggel bír az adott kultúrában, a másolás során azonban hibák is keletkeznek. Mindebből fakad az alkalmazott módszerek sokfélesége: a szövegközpontúság a filológia teljes eszköztárának használatát követeli meg; a szerző szavak, fogalmak, gondolatok felbukkanását vizsgálja az elemzett szövegben és azon kívül is, így állapítja meg releváns kontextusukat és pontos értelmüket. Kiindulópontja a szöveg alapos olvasása (*close reading*), ezt egészíti ki a klasszikus és modern értelmezők véleményének megfontolása. Számba veszi a szövegromlás különböző lehetőségeit, a terminusok esetlegesen eltérő értelmét, a szóba jöhető ki nem mondott előfeltevéseket. Az értekezés vezérfonala történeti kapcsolatok keresése, ezért jelentős mértékben támaszkodik összehasonlító módszerekre. Összeveti egy-egy

¹ <https://elte.academia.edu/FerencRuzsa>

² Ennek vonatkozásairól ld. pl.: <https://www.vakondok4.hu/>

szöveg eredeti és késői értelmezését, egy fogalom fejlődésének különböző fázisait és használatát különböző iskolákban, görög és indiai filozófiákat, különböző népek mitológiáit, egy szöveg két kéziratát, a dravida és indoárja nyelvek hangtanát, régészeti, epigráfiai, irodalomtörténeti, nyelvészeti adatokat. Alkalmazza a modern logika apparátusát is, sőt egy ízben kérdőíves felmérést is végzett.³

A disszertációban olvasható tanulmányok legfontosabb eredményeit, felvetéseit az alábbiakban röviden ismertetjük.

1. „The birth of philosophy. The interaction of myth and magic” (A filozófia születése: A mítosz és a mágia kölcsönhatása) – Az ind filozófia eredetének magyarázatául szolgáló új elméletet fejt ki. Amellett érvel, hogy ez a pánpszichista-panteista bölcsélet a matriarchális, földművelő Indus-völgyi népek termékenységi mágián alapuló vallásának és a bevándorló védikus indoárják pásztorkultúrájának, férfias, politeista hagyományának kölcsönhatása nyomán alakult ki. Az elvont, személytelen, semleges nemű *Brahman* mint végső Egy fogalmához a nem-védikus földistennő dezentropomorfizálása vezetett.

2. „The Cosmic Giant – an Indo-European myth? An essay in experimental mythology” (Indoeurópai mítosz-e a kozmikus óriás? Kísérlet a kísérleti mitológiával) – A *Purusa-Szúktában* (*Rig-véda*, X.90) földolgozott késő-védikus mítosz a kozmikus óriás testrészeiből kialakuló kozmosz képzetét tartalmazza. Az izlandi mitológiában is megtalálható ez az elem. A tanulmány azt bizonyítja, hogy a két mitológéma között nincs szükségszerű történeti kapcsolat, azaz nem közös indoeurópai örökséget jeleznek. Párhuzamosságuk az emberi gondolkodás természetes következménye.

3. „Dravidian influence on Indo-Aryan” (Dravida hatás az indoárja nyelvekre) – A proto-dravida nyelvnek már a védikus nyelvben is kimutatható fonetikai hatásait vizsgálja: a retroflexió mellett a szanszkrit nyelv számos más hangtani tényét is dravida hatással magyarázza a szerző.

4. „Language and reality. Uddálaka’s thesis and Śankara’s interpretation” (Nyelv és valóság: Uddálaka tétele és Sankara értelmezése) – A *Cshándógja-upanisad* 6. fejezetének pánpszichizmusát elemzi, és arra jut, hogy az advaita védánta mestere, Sankara az illúzió-tannak megfelelően átértelmezte Uddálaka gondolatát, miszerint a tapasztalati tárgyak sokfélesége mögött közös (anyagi) ok húzódik meg.

5. „Parmenides and the early Upaniṣads” (Parmenidész és a korai upanisadok) – A *Cshándógja-upanisad* 6. fejezetét és más releváns szövegrészeket Parmenidész *Tanköltevényének* töredékeivel összevetve rendkívül érdekes és újszerű elméletet

³ Az értekezés megtekinthető az MTA Könyvtárában (Bp. V., Arany J. u. 1.), valamint az MTA online repozitóriumában (<http://real-d.mtak.hu/898/>). Az ismertetéshez az opponensi véleményeket is felhasználtam. Ezek is hozzáférhetők a jelzett helyen. A disszertáció bírálói: Dezső Csaba, PhD, Simon Róbert, az irodalomtudomány doktora, Somos Róbert, az MTA doktora.

fogalmaz meg. Eszerint a két szövegben olyan konkrét párhuzamok, tartalmi, terminológiai és érvelési egyezések mutathatók ki, amelyek csakis közvetlen történeti kapcsolatra mehetnek vissza. Ennek egy lehetséges módját is rekonstruálja, azt állítva, hogy a két szöveg szerzője akár személyesen is találkozhatott.⁴

6. „The types of suffering in Buddhism” (A szenvedés fajtái a buddhizmusban) – A buddhizmus fundamentális tanítása az emberi szenvedésről szól. Ez az antropológiai megközelítés meghatározó az általános problémák tárgyalásánál is. A korai buddhista antropológia szenvedés-fogalmát vizsgálva a szerző megállapítja, hogy a naiv megfogalmazás (öregség, betegség, halál) mögött a fájdalom, a pusztulás és a hanyatlás okozta szenvedés képzete rejlik, s hogy a háromféle szenvedésről szóló formula szerkezetileg analóg „a lét három jegyével” (*tri-lakṣaṇa*), miszerint minden fájdalmas, mulandó és inszubsztanciális.

7. „The vagueness of the philosophical Sūtras. No date, no author, no fixed text or meaning” (A filozófiai szűtrák homályossága: Nincs koruk, szerzőjük, rögzített szövegük vagy értelmük) – A filozófiai iskolák alapszövegeinek rétegeit vizsgálva a tanulmány megállapítja, hogy a szöveghagyományozás technikai nehézségei korlátozzák e szövegek értelmezési lehetőségeit. A filozófiai szűtrák magját a szóbeli átadást segítő memoriterek képezik, amelyeket az idők során bővíthettek és átértelmezhettek a kommentátorok; így az adott szűtra eredeti értelmét nehéz rekonstruálni.

8. „The errors of the copyists. A case study of Candrānanda’s Vaiśeṣika commentary” (A másolók hibái: Esettanulmány Csandrānanda Vaisésika-kommentárja alapján) – A szövegromlás problémáját Ruzsa Ferenc egy konkrét esettanulmányon mutatja be. Az eredmények azt mutatják, hogy a mechanikus, nem értelmező ind kézirattmásolási technika következtében általában nehezebb olvasatok jönnek létre, így a kritikai kiadások *lectio difficilior* alapelve (mely szerint a kéziratok különböző olvasatai közül általában a nehezebb az eredeti) itt nem alkalmazható.

9. „Pain and its cure. The aim of philosophy in Sāṃkhya” (A fájdalom és orvoslása: A filozófia célja a szāṅkhjában) – A tanulmány a *Szāṅkja-kārikā* (i. sz. 4. század) első versét helyezi új megvilágításba, és a *Tattva-szamāsa-szūtra* viszonylatában vizsgálva több új eredményt is hoz. Eszerint a késeinek tartott *Tattva-szamāsa* éppenséggel az egyik legkorábbi szanszkrit szöveg. A hármas szenvedés fogalmát a kommentátorok feltehetőleg a gyógyászati hagyomány szerint értelmezték át. A megszabadulás kulcsmomentuma az „ismert”, „látott” jelentésű *drista*, amely a tapasztalati tudásra utal, beleértve a meditációs, introspektív élményeket is. Ugyanakkor a szāṅkhja hagyomány szerint a tapasztalatot az érvelésen alapuló

⁴ E tanulmány következtetései sokak számára nagyon meglepőek. Ruzsa Ferenc további érvekkel bővített gondolatmenetét a *Vallástudományi Szemle* számára is megfogalmazta. Az írás a folyóirat 2017/3-as számában lesz olvasható.

vizsgálódás kell, hogy kísérje, a meditáció metafizikai belátással ötvözendő. Fontos módszertani tanulság: a kommentárokat fenntartással kell kezelni, minden esetben az alapszövegből kell kiindulni.

10. „Inference, reasoning and causality in the *Sāṃkhya-Kārikā*” (Következtetés, érvelés és okság a *Szānkhja-kārikā*ban) – A szerző a *szānkhja* iskola okság-elméletével foglalkozik. A formális logika eszköztárát is felhasználva új értelmezését adja az elmélet megnevezésének (*szat-kārja*) és a legfontosabb következtetés-típusnak is (*szāmānjatō-drista*). Eszerint előbbi hagyományos fordítása („létező okozat”) és értelme (az okozat már az okában megvan) helyett pontosabb és filozófiai célokra termékenyebb a „létezők okozata” fordítás, ami azt fejezi ki, hogy az okozatot okai determinálják. Fontos megállapítás, hogy okság és a következtetés a *szānkhja*ban dolgok között teremt kapcsolatot – nem pedig események, illetve kijelentések között, mint az európai filozófiában. A okság eredetileg a nyersanyag és a belőle létrejött tárgy viszonyának leírására szolgál. A következtetés révén pedig egy tapasztalt dologtól egy hozzá kapcsolódó, ám nem észlelt másik dologhoz jut a megismerő. Az új interpretáció szerint a *szāmānjatō drista* típusú következtetés „általánosság alapján belátott” kapcsolaton alapul, jelentősége pedig az, hogy ezzel természeti fajták helyett magasabb univerzálék, azaz általános kategóriák, fogalmak közötti kapcsolatot tár fel a gondolkodás, s így a tapasztalaton túli, metafizikai hozadéka van.

11. „Polysemy, misunderstanding and reinterpretation” (Poliszémia, félreértés és átértelmezés) – E módszertani dolgozat az ind filozófia egy lényeges vonását ragadja meg. A tipikusan világi európai filozófiától eltérően az indiai filozófia vallási közegben keletkezik és hagyományozódik, ahol a régi mesterek szava kinyilatkoztatás értékű, érvényes ismeretforrás, amely alkalmasint felülírhatja a tapasztalatot és tekintélyesebb az önálló gondolkodásnál. Ebből adódik a továbbhagyományozás technikája: az elavult gondolatot nem törlik, inkább hozzáadnak, átértelmezik, vagy nyílt cáfolat nélkül elfelejtik. Az alapszövegek kötött formájú, rövid memoriterek, ám a szöveghagyomány állandóan bővül másod-harmadlagos kommentárokkal.

12. „An unknown solution to the problem of universals. Dinnāga’s *apōha* theory” (Az univerzálé-probléma egy ismeretlen megoldása: Dinnāga *apōha*-elmélete) – A buddhista nominalizmus a sokjelentésű *apōha* szóval jelzett gondolat korai félreértésén alapul. A tanulmányban a szerző radikális módon visszafejti a téves értelmezés történetét, és megmutatja, hogy Dinnāga (i. sz. 4–5. sz.) forrása Vasubandhu volt, aki ’másoktól megkülönböztetés’, ’elválasztás’ értelemben használta a szót, ám az a kommentátorok kezén ’(kettős) tagadássá’ vált, majd a ’nominális univerzálé’ jelentést nyerte el. Az eredeti kifejezés arisztotelészi párhuzamai rávilágítanak a lehetséges történeti kapcsolatra: az *apōha* a görög *diaphora* (különbség) tükörfordításaként jöhetett létre, és a megkülönböztetés szabályára vagy eljárására utalt. Dinnāga *apōha*-elmélete e revideált formában számos logikai és nyelvfilozófiai probléma elegáns megoldását nyújtja.

13. „Jayanta on the meaning of words” (Dzsajanta elemzése a szavak jelentéséről) – A szerző ebben a fejezetben a 9. századi filozófus és költő *Njája-mandzsari* című munkájának az univerzálékkal, többek közt a buddhista *apóha*-elmélettel foglalkozó részét adja vissza új formában: Dzsajanta gondolatmenetét mai szóhasználattal adja elő, pontosan követve az eredeti érvelés szerkezetét. Így az olvasó „az érveket felfoghatja és meggyőző erejüket maga értékelheti”. A gondolatról-gondolatra haladó interpretációt további magyarázatok, kritikus megjegyzések egészítik ki. A klasszikus ind szerző a *njája* realizmus mellett érvel, de ez a modern prezentáció lehetővé teszi a szöveg általános filozófiai jelentőségének átlátását, így az az oktatásban, illetve a modern filozófiai diskurzusban is haszonnal alkalmazhatóvá válik.

Opponenseinek véleménye szerint Ruzsa Ferenc a szanszkrit nyelv kiváló ismeretét, az indológiában szerzett alapos tudását a források meggyőző elemzésével ötvözi, eredeti gondolkodásról tesz tanúbizonyságot, valóban kulcskérdéseket vizsgál, meggyőzően érvel, és új, eredeti, nagy horderejű eredményekre jut.⁵

Egyes kérdésekben természetesen megoszlik a bírálók véleménye, bizonyos érveket nem vagy nehezen tudnak elfogadni, illetve Simon Róbert – elismerve, hogy alapvető kérdések nem tisztáztak a korai indiai történelem kutatásában, továbbá hogy a tanulmányok komoly tudományos értékkel bírnak – egy átfogó indiai szellemtörténeti monográfiát hiányol. Ruzsa egyrészt fenntartja a tévedés lehetőségét bizonyos következtetéseket illetően, amelyek esetében kevés adat áll rendelkezésünkre. Másfelől hangsúlyozza, hogy az ind gondolkodástörténetre vonatkozóan nagyon sok kutatnivaló van még, ami több tudományterület képviselőinek feladata – s így az eredmények szintézise is várát még magára.

A Ritoók Zsigmond vezette bíráló bizottság kinyilvánította, hogy az opponensi vélemények és a nyilvános vita alapján Ruzsa Ferencnek a Magyar Tudományos Akadémia doktora cím adományozását javasolja.

A disszertációban foglalt tanulmányok képet adnak Ruzsa Ferenc tudományos pályájának jellegéről. Az itt nem érintett témák közül vallástudományi vonatkozásai miatt érdemes kiemelni még néhányat, amelyekkel a kutató egyéb írásaiban foglalkozott, illetve amelyeken jelenleg is dolgozik:

Habilitációs előadásában a *kaszt* és a *karma* kérdésével foglalkozott. Az újraszületés doktrínája és a *karma* törvénye Indiában két évezrede szinte teljes körűen elfogadott evidencia-szerű eszmék, ám a legrégebbi releváns szövegekben, a *Rigvéda* himnuszaiiban nem találjuk őket. Kérdés, hogy honnan származnak e tanok és minek köszönhetik általános elfogadottságukat. Ruzsa Ferenc az Indus-völgyi civilizációval kapcsolatos tények, illetve J. Bronkhorst legújabb munkássága

⁵ Somos Róbert révén Morano Morani, a genovai egyetem indoeurópai összehasonlító nyelvtörténettel foglalkozó professzorának véleményét is megismertük, aki „jól strukturált, értékes szövegnek tartja azt, és véleménye nagyon pozitív a munkáról.”

nyomán arra a konklúzióra jutott, hogy a forrás nem a védikus tradíció, hanem a vélhetőleg dominánsan dravida nyelvű Indus-völgyi civilizáció, és innen ered az ind kultúra egy másik egyetemes és egyedi sajátága, a kasztrendszer is. Ez utóbbi a rendkívül bonyolult társadalmi munkamegosztás pénz és erőszak nélkül működő, reális szervezete (szemben a jórészt fiktív *varna*-rendszerrel). A szociológiai irodalom *dzsadzsmáni*-rendszernek nevezi e munkamegosztási formát, s a lényege, hogy ki-ki elvégzi a családon belül reá öröklődött munkát, amiért cserébe a közösség tagjaitól megkapja a számára szükséges javakat, szolgáltatásokat. A *karma* pedig munkát jelent; s az archaikus közösségekben a foglalkozás is és a vele járó munkamegosztás-viszony is örökletes. Ez az egyetemes élmény állhat az utóbb vallási-filozófiai köntösben általános világmagyarázattá formálódó eszme háttérben.

Két publikációban is foglalkozik Ruzsa Ferenc az ószövetségi Ábrahám–Izsák-történet indiai párhuzamaival. A bráhmanikus Sunahsépa-történet egy aitiológiai mítoszra épül, szertartáseredetet magyaráz. Ruzsa egy sokszempontú összehasonlító elemzésben, az európai kultúrkörben elterjedt mesék magvát képező mítosztöredékeket is figyelembe véve kimutatja, hogy az alapstruktúra iniciációs jellegű, tehát az Izsák-történet szimbolikusan sem emberáldozatot ábrázol, hanem beavatási szertartás emlékét őrzi.⁶

Az ind szellemtörténethez szolgál igen fontos adalékkal a Buddha antropológiájának és inszubsztancionalizmusának *szánkhja* eredetéről szóló tanulmány.⁷ Egyéb közleményeiben foglalkozik Ruzsa a kasztrendszer ideológiai viszonyaival, Hacker inkluzivizmus-fogalmával, az ind racionalitás gyökereivel.⁸ A páli nyelvű buddhista szentíratok szisztematikus fordítása eredményesen zajlik 2008 óta Ruzsa vezetésével.⁹ Folyamatban levő kutatásai közül az egyik legfontosabb a tamil nép történetének bizonyos homályos pontjaira irányul. A mítoszok tanúságai alapján

⁶ *Sacrificing his only son: Sunahṣepa, Isaac and Snow White.* Vallástudományi Szemle / Review in Religious Studies 12 (2016/5), 94–133. Magyarul egy korábbi, szűkebb verziója: *Egyfiát áldozza fel.* In: Kakas Beáta – Szilágyi Zsolt (szerk.): *Kéklő hegyek alatt lótszok tava.* Tanulmányok Bethlenfalvy Géza tiszteletére. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2015, 45–70.

⁷ „Sāmkhya: Dualism without substances.” In: Joerg Tuske (ed.): *The Bloomsbury Research Handbook of Indian Epistemology and Metaphysics.* (Bloomsbury Research Handbooks in Asian Philosophy) Bloomsbury 2017, 153–181. „The Buddha’s master” c. fejezet, 168–170.

⁸ „Miért nem léphet be a sűdra a szentélybe?” In: Déri Balázs – Varga Benjámin – Vér Ádám (szerk.): *Conversio: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2011. szeptember 22–23-án tartott vallástudományi konferencia előadásai.* (HAGION Könyvek 1.) Budapest: ELTE BTK Vallástudományi Központ 2013, 283–288.

„Unfaithful Words: Tolerance.” *Romanian Journal of Religious and Philosophical Studies* 2017.

„A racionalitás Indiában.” *Orpheus Noster* 2017.

⁹ *Szutták a páli Tipitakából.* A Buddha Ujja 2008–2016. <http://a-buddha-ujja.hu/Info/Palifordito-csoport>. Társszerzők: Körtvélyesi Tibor és Kovács Gábor

megkísérli rekonstruálni a hiányzó eseményeket, és feltételezi, hogy a legenda-kincsből a tamil nép északnyugat-indiai eredetére lehet következtetni.

Ruzsa Ferencet szerteágazó érdeklődése újabb és újabb témák vizsgálatára indítja, és szinte minden kérdéskörben talál olyan adatot, összefüggést, amely az addig elfogadott tudományos vélekedést megkérdőjelezi, átírja vagy árnyalja. Egyik kérdés szüli a másikat, így az egymástól látszólag távol eső témák szervesen összekapcsolódnak egy tágabb összefüggésben. Amint egyik opponense, Dezső Csaba fogalmaz: „Különleges érzékkel látja meg a hibás értelmezéseket olyan filozófiai kérdések esetében is, melyeket a több száz éves kommentátori hagyomány és a modern tudomány is problémamentesnek látott. Sokszor a hagyományos interpretációval szembe menve sajátos, egyéni, minden esetben vitára invitáló, ugyanakkor érvekkel gondosan körülbástyázott elméleteket tesz le az asztalra. Hipotézisei gyakran egymásra épülnek, egy probléma új megoldása más, kapcsolódó kérdések innovatív megválaszolását teszi lehetővé.” A tények iránti alázat, a szisztematikus vizsgálódáshoz szükséges türelem és a gondolkodás merészsége együttesen igen termékeny és nagy hatású tudományos pályát eredményeznek. Ruzsa Ferenc oktatói attitűdje is hasonló: tanítványait a gondos adatgyűjtésen túl önálló gondolkodásra, kérdésfeltevésre, vitára neveli. Emellett rengeteget dolgozik együtt velük egy-egy szöveg aprólékos elemzésén, értelmezésén. Tudását és tapasztalatait önzetlenül, örömmel osztja meg. Ruzsa publikációinak stílusa a természettudományos közleményekéhez áll közel: a szerző igen tömör, tényszerű, feszes szerkezetű, az olvasó önálló gondolkodásában is derűlátóan bízó szövegeket hoz létre. „Ruzsa Ferenc disszertációja az ind filozófia és mitológia, a kapcsolódó görög bölcelet forrásszövegeinek bámulatosan széleskörű ismeretét nyújtja az olvasónak, tömör és mégis olvasmányos stílusa kristálytisztá vonalvezetésű értekező próza, amely nem tesz engedményt egyetlen felesleges kitérőnek sem.” – írja Somos Róbert.

Ruzsa Ferenc kitartó munkálkodása a legkülönbözőbb területeken, valamint a szakmai nehézségektől, tekintélyektől meg nem riadó, a gondolkodás szabadságát és fegyelmezetttségét különös módon ötvöző tudósi habitusa a reneszánsz tudóseszményt idézi.

Ez a kutatói-oktatói karakter természetszerűleg gyakran kelt vitát, olykor heves ellenérzéseket is a kollégákban, hallgatókban, olvasókban – de a konstruktív diskurzusok összességében előre viszik a tudományt és színesítik az akadémiai közéletet.

RECENZIÓK
